

Katja-Maria Miettunen

Suomalaista 60-lukua luomassa

MUISTELTU MENNEISYYS JA SUKUPOLVEN
RAKENTUMINEN MUISTELUN JA
TUTKIMUKSEN RAJAPINNALLA

Sukupolvi on suosittu käsite, jolla ajatellaan olevan myös historiaa selittävää voimaa. Näkemykset sukupolvien merkityksellisyydestä pohjautuvat 1900-luvun alussa muotoituihin teorioihin yhteiskunnallisesta sukupolvesta. Artikkeleita tarkastelee näitä teorioita 1960-lukua koskevan sukupolvipuheen valossa ja kysyy, mikä on sukupolven merkitys paitsi aikakauden historiakuvasa myös yleisemmin historiatietaisuudessa.

Käsitys siitä, että sukupolvi on avain 1960-luvun ymmärtämiseen elää vahvana sekä suomalaisissa että kansainvälisissä aikakautta koskevissa tulkinnissa. Vuosikymmenen yhteydessä puhutaan yleisesti sukupolvista, sukupolvien välisestä kuilusta, sukupolvikamppailusta ja niin edelleen. Sukupolvesta onkin tullut eräänlainen 60-lukua selittävä metakäsite: näkökulma, josta vuosikymmenen historiaa ajatellaan ja kirjoitetaan. Kysymys 60-luvun sukupolvesta liittyy laajempaan kysymykseen sukupolvien ja historian yhteenliittymisestä. Pohjimmiltaan kyse on historiatietaisuudesta ja sukupolven käsitteestä osana sitä. Seuraavassa tarkastelen sukupolven käsitettä ja sukupolviematiikkaa historiatietaisuuden näkökulmasta. Tutkin suomalaisissa muisteluissa ja tutkimuksissa esitettyjä käsityksiä niin sanotusta 60-luvun sukupolvesta ja nostan esille ongelmia, joita sekä näihin tulkintoihin että sukupolven käsitteeseen ylipäätään liittyy.

Koska kysymys ”60-luvun sukupolvesta” liittyy kysymyksiin sekä 1960-luvun historiakuvasa että historiatietaisuudesta, lähdän liikkeelle selvittämällä käsitteiden historia, historiakuva, historiakulttuuri ja historiatietaisuus välistä suhdetta. Historia on kertomus menneisyydestä. Historiakuva puolestaan on kokonaiskäsitelmä siitä, millainen jokin mennyt asia tai ajanjakso oli, ja mikä on sen merkitys nykyisyydessä. Historiakuvaan ei mahdu koko menneisyys, vaan se on aina yksinkertaistettu näkemys kohteestaan. Historiakuvan voidaankin sanoa olevan menneisyydestä tehdyistä kertomuksista valikoitujen piirteiden avulla luotu kuva menneisyydestä ja sen merkityksellisyydestä. Historiakuva on yhteiskunnassa vallalla oleva näkemys menneisyydestä. Sitä rakentavat erilaiset kulttuurituotteet, kuten kirjallisuus, elokuvat, juhlat ja muistomerkit. Näitä voidaan kutsua yhteisellä nimellä historiakulttuuri, jolla tarkoitetaan yleensä kaikkea sitä, mikä voi luoda menneisyyttä koskevia käsityksiä. On kuitenkin tärkeää ymmärtää, että historiakuvat eivät muotoudu historiakulttuurin vaikutuksesta automaattisesti tai sattumalta vaan ne ovat aina jonkun rakentamia. Historiakulttuuri on läsnä kaikkialla, mutta historiakuvat muotoutuvat julkisuudessa. Esimerkiksi perhepiirissä esitetyt menneisyyttä koskevat muistelut, jotka ovat osa historiakulttuuria, voivat luoda menneisyyttä koskevia käsityksiä kuulijoille mutteivät vaikuta julkisuudessa rakentuviin ja siellä vallitseviin historiakuviin, joita rakentavat ne, jotka pääsevät julkisuuteen esittämään näkemyksiään menneisyydestä.¹

Historia, historiakuvat ja historiakulttuuri yhdessä vaikuttavat historiatietaisuuteen, jolla tarkoitetaan ihmiselle ominaista tapaa ymmärtää aika menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuu-

1. Ks. myös Katja-Maria Miettunen (2009) *Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*, Bibliotheca Historica 126, Saarijärvi: SKS, 11–12, 26–27.

den jatkumona ja jossa menneisyys toimii ikään kuin nykyisyyttä ja tulevaisuutta koskevien mahdollisten mallien varastona. Tämä tarkoittaa, että eläessään nykyisyyttä ja suunnitellessaan tulevaisuutta ihminen peilaa nykyisyyttä menneisyyteen; elää omaa aikaansa suhteessa menneeseen aikaan heijastamalla omia kokemuksiaan menneisyyttä koskeviin tietoihinsa ja käsityksiinsä. Historiatietoisuus vaikuttaa laajasti siihen, miten ihminen toimii nykyisyydessä, ja sen vuoksi hänen omaksumillaan menneisyyttä koskevilla käsityksillä on huomattava merkitys. Ne vaikuttavat paitsi ihmisen toimintaan myös hänen käsityksiinsä itsestään eli identiteettiin. Historiatietoisuus rakentaa ihmiselle käsitystä siitä, että hän on osa ihmisten ketjua; häntä ennen eläneiden historia on myös hänen historiaansa, ja hänen historiansa tulee olemaan osa hänen jälkeensä tulevien historiaa. Se tekee näin mahdolliseksi yksilön elämän ajallisuuden rajojen ylittämisen.² Tällöin tulemme jo hyvin lähelle sukupolvia koskevia käsityksiä: ajatusta siitä, että on olemassa sukupolvia, joiden olemassaolo tai olemattomuus on historian kannalta merkittävää.

Teoria yhteiskunnallisesta sukupolvesta

Suomen kielen sanalla sukupolvi, samoin kuin useissa kielissä käytetyllä ”generation”-termillä, on karkeasti ottaen kolme eri merkitystä. Ensimmäisin sitä käytetään puhuttaessa vanhempien ja heidän lastensa välisestä suhteesta; lapset kuuluvat eri sukupolveen kuin vanhempansa. Suvun polvista puhuttaessa uusia sukupolvia ajatellaan syntyvän säännöllisesti, noin kolmenkymmenen vuoden rytmiä noudattaen. Tätä käyttötappaa voidaan pitää sanan alkuperäisenä ja arkisena käyttötappana. Toiseksi sukupolvea käytetään synonyyminä ikäryhmälle tai kohortille, jolloin kaikkien tietyn ajanjakson aikana/kuluessa syntyneiden katsotaan kuuluvan samaan sukupolveen. Kolmanneksi sanalla voidaan viitata yhteiskunnallisen sukupolven käsitteeseen, jolla tarkoitetaan yhteisten kokemusten synnyttä-

mää sukupolvea; pelkkä samanikäisyys ei siis vielä riitä, vaan vasta yhdistävät kokemukset saavat aikaan sukupolven.³ Keskityn tässä yhteiskunnallisen sukupolven käsitteen tarkasteluun, sillä käsittelemäni tutkimukset käyttävät sukupolven käsitettä pääosin siinä merkityksessä. Yhteiskunnallisen sukupolven merkityksessä – tai ainakin hyvin lähellä tätä merkitystä – käsitettä käyttävät myös muistelijat, jotka yhdistävät sukupolveen yhteisiä kokemuksia tai yhteenkuuluvuuden tunteen.

Pääosa nykyisin merkittävimpinä pidetyistä yhteiskunnallista sukupolvea koskevista teorioista on muotoiltu vuosien 1910 ja 1933 välillä. Etenkin 1920-luvulla tehtiin eri tieteenaloilla useita tutkimuksia, joiden yhteinen nimittäjä oli sukupolven käsite.⁴ Kuitenkin jo 1800-luvulla intellektuellit olivat alkaneet tarkastella sukupolvea yhteiskunnan ja erityisesti yhteiskunnallisten muutosten näkökulmasta. Näille varhaisille sukupolvista esitetyille näkemyksille oli yhteistä, että niissä sukupolvi rinnastettiin vielä ikäryhmään; sukupolvet syntyivät automaattisesti eivätkä erityisten kokemusten seurauksena kuten myöhemmin esitettiin. Ensimmäisenä, joka tutki sukupolvien historiallista roolia tieteellisesti, on pidetty Auguste Comtea. Myös John Stuart Mill ja Wilhelm Dilthey on mainittu sukupolven varhaisina tutkijoina.⁵

Sosiologi Karl Mannheim julkaisi vuonna 1928 sukupolvien ongelmaa käsitelleen esseen

2. Ks. myös Jörn Rüsen (2005) *History. Narration – Interpretation – Orientation*, Canada: Berghahn Books, 24–27.

3. Semi Purhonen (2007) *Sukupolvien ongelma. Tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvi-tietoisuudesta ja suurista ikäluokista*, Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 251, Helsinki: Helsingin yliopisto, 15–17; Timo Soikkanen & Vesa Vares (1998) 'Sukupolvi selittäjänä Suomen historiassa', *Historiallinen Aikakauskirja* 96, 37–38.

4. Hans Jaeger (1985) 'Generations in History: Reflections on a Controversial Concept', *History & Theory* 24, 277; Robert Wohl (1979) *The Generation of 1914*, USA: Harvard University Press, 2.

5. Jaeger (1985) 274–277.

”Das Problem der Generationen”, jossa hän jakoi 1800-luvulla sukupolvista esitetyt näkemykset kahteen suuntaukseen, positivistiseen ja romanttis-historialliseen. Positivistista lähestymistapaa edustaneet, kuten Comte, pyrkivät löytämään yhteiskunnasta ihmiselämää ja historiaa selittäviä säännönmukaisuuksia. Heille sukupolvi näyttäytyikin juuri tällaisena säännöllisesti toistuvana ilmiönä, jolla oli yhteiskunnallista muutosta selittävää voimaa. Pohjimmiltaan positivistit olivat kiinnostuneet selvittämään biologian ja historian välistä yhteyttä: tutkimuksen pääkohteena oli selvittää, miten elämän biologinen rytmi korreloi historian kanssa. Tästä lähtökohdasta positivistit kiinnittivät huomionsa erityisesti sen selvittämiseen, kuinka pitkä sukupolvien välinen aika oli. Mannheim näki positivistisen suuntauksen erityisesti ranskalaisille tyypillisenä ajattelutapana, kun taas saksalaiset sukupolven käsitteestä kiinnostuneet intellektuellit, kuten Dilthey, edustivat romanttis-historiallista suuntausta. Siinä missä positivistit näkivät sukupolvet todisteena jatkuvuudesta ja edistyksestä, romanttis-historiallista lähestymistapaa edustaneet katsoivat niiden puhuvan jatkuvuutta vastaan. Heille sukupolvi oli merkki siitä, että on olemassa erilaista aikaa: toisaalta kellolla ja kalenterilla mitattavaa ja toisaalta ihmisen sisäistä aikaa, joka ei ole mitattavissa vaan yksinomaan koettavissa. Suuntausta edustanut taidehistorioitsija Wilhelm Pinder puhui aikalaisen eriaikaisuudesta, jolla hän tarkoitti sitä, että sama aika on jokaiselle eri, koska jokainen elää ja kokee sen elämänsä eri vaiheessa. Hänen mukaansa mahdollisuus kokea aika samana on mahdollista vain samanikäisille eli samassa elämänvaiheessa oleville.⁶ Positivistit siis tarkastelivat sukupolvea yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten näkökulmasta, kun taas romanttis-historiallista suuntausta edustaneille sukupolvi oli eksistenssiin liittyvä kysymys.

Kiinnostus sukupolvea kohtaan kasvoi 1900-luvun alussa. Sukupolvet alettiin yhä yleisemmin nähdä yhteiskuntaa eteenpäin liikutta-

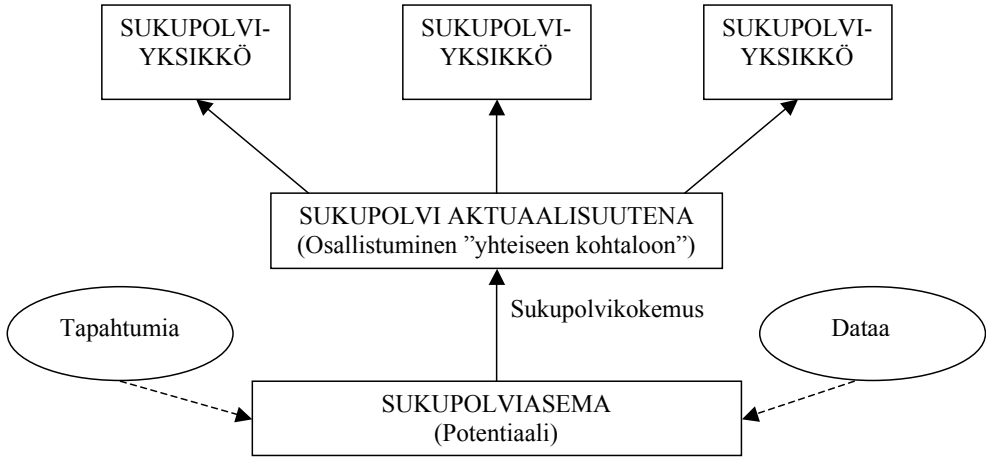
vana voimana, mistä kertovat esimerkiksi saksalaisten intellektuellien kirjoitukset, joissa uusien sukupolvien muodostuminen nähtiin uuden ajan merkinä ja historian lahjana.⁷ Sukupolvesta tulikin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä monien eurooppalaisten kirjoittajien suosima käsite ja yhteiskunnallisesta sukupolvesta teoreettisen tarkastelun kohde. Aikakauden sukupolvea koskevista teorioista tunnetuin on edellä mainittu Mannheimin sukupolviesset, johon lähes kaikki yhteiskunnallista sukupolvea käsittelevät tutkimukset vielä nykyisinkin viittaavat.

Miksi juuri 1900-luvun alkuvuosikymmenillä yhteiskunnallisen sukupolven käsitteestä tuli intellektuellien keskuudessa niin suosittu? Historiantutkija Robert Wohl on eurooppalaista 1900-luvun alun sukupolvi puhetta tarkastelevassa tutkimuksessaan kiinnittänyt huomiota siihen, että yhteiskunnallista sukupolvea koskevat teoriat olivat sellaisten henkilöiden luomia, jotka itse katsoivat kuuluvansa analysoimaansa niin sanottuun vuoden 1914 sukupolveen. Wohlin tutkimuksen johtopäätös on, että ”vuoden 1914 sukupolvi” oli pienen kirjallisen eliitin luoma käsitys ryhmästä, johon se itse identifioi itsensä. Se ei ollut todellisuutta vaan käsitys – tai pikemminkin haavekuva – todellisuudesta. Se, että ”vuoden 1914 sukupolvi” ei ollut todellinen, ei kuitenkaan tee siitä merkityksetöntä, sillä käsitys sen olemassaolosta vaikutti ihmisten käsityksiin itsestään ja toisistaan.⁸ Käsitys ”vuoden 1914 sukupolven” olemassaolosta oli osa tämän käsityksen omaksuneiden ihmisten epookkia koskevaa historiakuvausta, ja se vaikutti heidän toimintaansa ja identiteettiinsä riippumatta siitä, että kyse oli enemmän kielellisestä konstruktios- ta kuin konkreettisesta ihmisryhmästä. Kiinnostavaa kuitenkin on, että Mannheim ei sukupolviessessään puhu ”vuoden 1914 sukupolvesta”,

6. Karl Mannheim (1952) *Essays on the Sociology of Knowledge*, London: Routledge & Kegan Paul, 276–286.

7. Wohl (1979) 66–67, 73.

8. Wohl (1979) 207–210, 233–237.



Karl Mannheimin sukupolviteoria.

vaan hänen tarkastelunsa kohdistuu yksinomaan sukupolviin, joiden hän näkee vaikuttaneen 1800-luvulla.

Wohlin mukaan sukupolviajattelun nousun taustalla oli useita samaan suuntaan vaikuttaneita ilmiöitä, jotka kaikki liittyivät 1700-luvun puolivälistä alkaneeseen modernisoitumiseen. Erityisen merkittävänä hän näkee nuorison eriytymisen omaksi ryhmäkseen ja nuorten määrän kasvun. Wohl korostaa myös nopeiden yhteiskunnallisten muutosten merkitystä erityisesti nuorten ajattelulle. Tämä nopeiden muutosten sarja ikään kuin kulminoitui ensimmäiseen maailmansotaan, joka kristallisoi sukupolvi-tietoisuuden aiheuttaessaan kokemuksen perustavaa laatua olevasta muutoksesta, katkoksesta menneeseen maailmaan.⁹

Sukupolviteorioiden nousu ja sukupolvi-puheen yleistymisen on liitetty pääasiassa modernisoitumiseen ja siihen liitettyyn nuorison eriytymiseen ja nuorten yhteiskunnallisen merkityksen nousuun. Shmuel N. Eisenstadtin mukaan modernien yhteiskuntien historiassa on ollut kaksi merkittävää tilannetta, joissa sukupolvi-tietoisuutta on artikuloitu nuoruuden symbolein. Näistä ensimmäinen syntyi 1800- ja 1900-luvun vaihteessa ja sai täyden ilmaisunsa erityisesti Saksassa hyvin suosituissa nuorisoliikkeissä.¹⁰ Tulkinnan vaikeutena kuitenkin on, että asiaa ei

ole juurikaan tutkittu. Erityisesti modernisaatio-selitys vaikuttaa koko lailla perustelemattomalla sillä nuoria ja nuorisoa on ollut aikaisemminkin. Myös sukupolvipuhetta on voinut olla aikaisemmin, vaikka siitä ei olisi säilynyt lähteitä. Näyttääkin hieman siltä, että modernisaatio-selitys on otettu esille jonkinlaisena yleisenä sukupolvi-käsitteen nousua selittävänä tekijänä, joka sopii selittämään lähes kaiken mitä 1700-luvun lopulta lähtien on tapahtunut. Olisikin varmasti paikallaan tarkastella sukupolvipuhetta ilman olettamusta modernisaatiosta tai vähintäänkin modernisaation käsite olisi samalla problematisoitava.

Huomattava osa nykyisistä yhteiskunnallista sukupolvea tarkastelevista tutkimuksista pohjautuu edelleen Mannheimin sukupolviteoriaan, johon myös näkemykset suomalaisesta ”60-luvun sukupolvesta” tavalla tai toisella perustuvat. Mannheimin teoria voidaan havainnollistaa oheisella kuviolla (ylh.).

9. Wohl (1979) 201–222.

10. Shmuel Eisenstadt (2001) 'Sociology of Generations', teoksessa Neil J. Smelser & Paul B. Baltes (toim.) *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, vol. 9, Amsterdam: Elsevier, 6058–6059. Eisenstadtin mukaan toinen jakso, jolloin erityistä nuoruuteen liittyvää sukupolvi-tietoisuutta artikuloiitiin, oli 1960- ja 1970-luvun vaihe, Eisenstadt (2001) 6059. Saksan 1800-luvun nuori-

Karl Mannheimin teoria yhteis-kunnallisesta sukupolvesta

Mannheimin teoriassa alimman tason muodostaa sukupolviasema, joka tarkoittaa yksilöiden yhteistä paikkaa tai sijaintia sosiaalisessa kokonaisuudessa kuten yhteiskunnassa. Samaan sukupolviasemaan kuuluvat yksilöt ovat suurin piirtein samanikäisiä eli heidän lapsuutensa, nuoruutensa ja aikuisuutensa osuvat samaan aikaan. Pelkkä samanikäisyys ei kuitenkaan vielä merkitse kuulumista samaan sukupolviasemaan vaan se edellyttää myös elämistä samassa yhteiskunnassa. Samassa sukupolviasemassa oleviin yksilöihin ympäristö vaikuttaa samalla tavoin, mitä kuvaavat kuviot ”tapahtumia” ja ”dataa”. Historialliset tapahtumat ja kaikenlainen tietoaaines vaikuttavat siis saman sukupolviase- man jakaviin yksilöihin samansuuntaisesti. Sukupolviasema sekä asettaa rajat sille, mitä on mahdollista kokea että suuntaa sukupolviase- man jakavia yksilöitä kohti tiettyjä käyttäytymi- sen, tuntemisen ja ajattelun tapoja. Mikäli ympä- ristön vaikutus sukupolviase- man jakaviin yksilöihin on niin voimakas, että syntyy jonkinlainen yhteinen kokemus, sukupolviase- man – joukos- ta sen yksilöitä – muodostuu edelleen niin sanottu sukupolvi aktuaalisuutena, mikä tarkoittaa, että yhteisen sukupolviase- man jakavat yksilöt eivät enää pelkästään jaa tuota asemaa vaan myös osallistuvat sukupolvensa ”yhteiseen koh- taloon”. Yhteiseen kohtaloon osallistumisella Mannheim tarkoittaa osallistumista yhteiskun- tansa ja aikansa poliittisiin ja intellektuaalisiin virtauksiin. Koska yhteiseen kohtaloon voidaan osallistua eri tavoin, voi aktuaalisen sukupolven piiristä syntyä useita erilaisia sukupolviyksiköitä. Sukupolviyksikkö on sukupolviase- man ja ak- tuaaliseen sukupolven verrattuna kiinteämpi ryhmä, johon kuuluvat reagoivat sukupolven yh- teiseen kohtaloon keskenään samalla tavalla. Mannheimin malli on hierarkkinen siten, että vain sukupolviase- man voi synnyttää aktuaalisen sukupolven, josta puolestaan edelleen voi syntyä yksi tai useampia sukupolviyksiköitä.¹¹

Mannheimin mukaan sukupolviyksiköt eivät muodoudu sattumalta, vaan niiden syntyminen edellyttää konkreettista ryhmää. Sukupolviyksi- kön ytimessä on joukko, joka ikään kuin muotoi- lee sukupolviyksikön ohjelman eli sen, miten ky- seinen sukupolviyksikkö reagoi sukupolven yh- teiseen kohtaloon. Vähitellen konkreettisen ryh- män vaikutus laajenee niin, että sukupolviyksi- köön liittyy myös muita. Ryhmän vaikutus pe- rustuu sille, että se onnistuu muotoilemaan sukupolviase- man yhteisen kokemuksen tavalla, joka saa laajempaa vastakaikua saman sukupol- viase- man jakavien keskuudessa. Sukupolviyksi- kön ytimessä toimivan ryhmän vaikutus voi laa- jentua myös siten, että sen esittämät ajatukset saavat kannatusta myös vanhempiin tai nuor- rempiin ikäluokkiin kuuluvien aikalaisten kes- kuudessa.¹² Perusajatuksena Mannheimilla kui- tenkin on, että sukupolviyksiköt koostuvat pää- asiassa nuorista henkilöistä, sillä hänen teorian- sa yhtenä lähtökohtana on, että sukupolvia syn- nittävät kokemukset liittyvät nuoruuteen ja ovat todennäköisimpiä noin 17-vuoden iässä. Mann- heim myös korosti, että kaikki sukupolviase- mat tai ikäryhmät eivät synnytä sukupolviyksiköitä, vaan sukupolviyksiköiden muodoutuminen on riippuvai- nen sosiaalisista ja kulttuurisista muutoksista.¹³

Sukupolvi oli suosittu analyysin kohde eri tut- kimusaloilla aina 1930-luvun alkuun saakka, minkä jälkeen sen suosio vähitellen hiipui. Kesti aina 1960-luvulle saakka ennen kuin yhteiskun- nallisen sukupolven käsite nousi jälleen suurem- paan suosioon. Siinä missä 1920-luvulla sukupol- vista olivat keskustelleet pääasiassa kirjalliset

soliikkeista ks. esim. Jürgen Reulecke (1995) 'The Battle for the Young: Mobilising Young People in Wilhelmine Germany', teoksessa Mark Roseman (toim.) *Generations in Conflict. Youth Revolt and Generation Formation in Germany 1770–1968*, Cambridge: Cambridge University Press, 92–104.

11. Mannheim (1952) 290–292, 297, 302–304.

12. Mannheim (1952) 306–308

13. Mannheim (1952) 298–301, 309–311.

intellektuellit, 1960- ja 1970-luvun taitteessa käsite murtautui yleiseen keskusteluun.¹⁴ Sukupolven käsitteen popularisoituminen on sittemmin jatkunut, ja siitä on tullut osa jokapäiväistä kielenkäyttöä.

Keskeisenä syynä sukupolven käsitteen renessanssiin on pidetty 1960-luvulla syntyneitä erilaisia yhteiskunnallisia liikkeitä, joita alettiin tulkita sukupolvitematiikan näkökulmasta. Esimerkiksi sosiologi Semi Purhosen mukaan sukupolvitematiikka oli olemassa 60-luvun liikkeissä jo ennen kuin sosiologit alkoivat tulkita niitä sukupolven näkökulmasta. Kuitenkin Ranskan historian sukupolvia tutkinut historian tutkija Piera Nora on sitä mieltä, että 1960-liikehdinnän ja ”vuoden -68 sukupolven” yhdistäminen on tapahtunut merkittävässä mielessä vasta 60-luvun jälkeen. Erittäin tärkeänä hän pitää vuoden 1968 muistelua vuosina 1978 ja 1988, jolloin kourallinen liikehdintään osallistuneita alkoi puhua koko sen sukupolven nimessä, jonka muistoa he esittivät juhlivansa. Noran mukaan sukupolvi onkin aina muistelemisen seuraus, jälkiviisauden tuote.¹⁵ Se, missä määrin 1960-luvun liikkeet käyttivät sukupolven käsitettä tai käyttivät sitä nimenomaan yhteiskunnallisen sukupolven merkityksessä, vaatisikin lisää tutkimusta. Selvää on, että sukupolven käsitettä käytettiin 1960-luvulla. Tunnetuimpia esimerkkejä on brittiyhtye The Whon kappale ”My Generation” vuodelta 1965, mutta siinä sukupolven voi tulkita viittaavan yleensä nuoriin, ei varsinaiseen yhteiskunnalliseen sukupolveen. Kiinnostavaa kuitenkin on, että samoin kuin 1900-luvun alkuvuosikymmenillä, myös 1960-luvulla sukupolven käsitteestä kiinnostuivat ensimmäisten joukossa ne, jotka kuuluivat – tai esittivät kuuluvansa – oman aikansa yhteiskunnalliseen sukupolveen.

Muisteltu ja tutkittu ”60-luvun sukupolvi”

Sukupolvi ja 1960-luku kietoutuvat vahvasti yhteen suomalaisessa julkisuudessa. Etenkin vuosikymmenen yhteiskunnallisiin liikkeisiin osal-

listuneista nuorista, niin sanotuista radikaaleista, puhutaan usein sukupolvena. Tällaista puhetta on runsaasti sekä mediassa että 1960-lukua koskevissa muisteluissa ja tutkimuksissa. Se, että sukupolven esitetään olleen merkittävä osa 60-luvun historiaa ja ”60-luvun sukupolven” sanotaan olevan edelleen suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttava erityinen ryhmä, on vaikuttanut ihmisten historiatietoisuuteen; viimeistään 60-luvun jälkeen sukupolvesta on tullut sen osa. Erityisen selvästi tämä näkyy siinä, että 1960-luvun jälkeen erilaisia nuorisoliikkeitä ja muita nuoruuteen liitettyjä ilmiöitä on tarkasteltu merkkeinä uudesta sukupolvesta, jolloin niitä on usein verrattu juuri ”60-luvun sukupolveen”. Tyypillistä on myös, että uusien nuorisosukupolvien ei ole katsottu täyttäneen niihin kohdistettuja odotuksia eli ne eivät olekaan olleet ”radikaaleja” tai ”kapinallisia” eivätkä ne ole kyenneet muuttamaan yhteiskuntaa toisin kuin 60-luvun nuorten on kerrottu tehneen. Erityisesti vuosikymmentä muistelleille aikalaisille nuoriso onkin ollut toistuva pettymysten kohde.¹⁶ Sukupolven sisältyminen historiatietoisuuteen näkyy myös siinä, että uudet nuorisoliikkeet ovat usein myös itse pyrkineet löytämään itsestään sukupolven; liikkeisiin osallistuneet ovat analysoineet liikettä ja itseään nimenomaan sukupolvitematiikan näkökulmasta.¹⁷ Voidaankin sanoa, että käsitys jonka mukaan historiassa on ja kuuluu olla sukupolvia, on nykyisin pitkälle sisäistetty ajatusmalli, jonka olennainen osa on käsitys ”60-luvun sukupolven” olemassaolosta.

Käsitystä ”60-luvun sukupolvesta” tuotetaan ja ylläpidetään julkisuudessa jatkuvasti. Kuten

14. Eisenstadt (2001) 6059–6060.

15. Pierre Nora (1996) 'Generation', teoksessa Lawrence D. Kritzman (toim.) *Realms of Memory. Rethinking the French Past I*, USA: Columbia University Press, 499–500, 522.

16. Miettunen (2009) 239–245.

17. Ks. esim. Paavo Arhinmäki (2006) *Punavihreä sukupolvi*, Keuruu: Otava.

”vuoden 1914 sukupolvi” myös ”60-luvun sukupolvi” on kuitenkin perimmältään kielellinen konstruktio. Semi Purhonen puhuu osuvasti sukupolven diskursiivisesta ulottuvuudesta tarkoittaessaan tätä sukupolven kielellistä rakentumista. Puhe sukupolvista rakentaa sukupolvitietoisuutta eli yhteenkuuluvuuden tunnetta niiden välille, jotka katsovat kuuluvansa puheena olevaan sukupolveen. Tuolloin sukupolvea ei yhdistä pelkästään jokin yhteinen tekijä, kuten samanikäisyys tai sama kokemusmaailma, vaan myös tunne yhdistävän tekijän olemassaolosta.¹⁸ Koska sukupolvitietoisuus rakentuu sukupolvia koskevasta puheesta, on paikallaan tarkastella, millaista puhe ”60-luvun sukupolvesta” on ollut ja ketkä siitä ovat puhuneet.

Suomalaista 1960-lukua on tutkittu jonkin verran ja muisteltu sitäkin enemmän. Vuosikymmenen runsas muistelu on ollut osa muistelu- buumia, jota länsimaissa on todistettu 1950-luvulta lähtien ja Suomessa erityisesti 1990-luvulta alkaen. Tänä päivänä oman menneisyyden muistelu on suoranainen muoti-ilmiö ja muistelut vaikuttavat yhä enemmän historiaa koskeviin käsityksiin. Suomalaiset historiantutkijat ovat kuitenkin kiinnittäneet ilmiöön vain vähän huomiota, ja muisteluita tarkastellaan vielä varsin usein yksinomaan siitä näkökulmasta, kuinka todenmukaisia ne ovat. Historiantutkijoiden ohella muisteluita ovat tarkastelleet myös muistitietotutkijat, jotka ovat kiinnittäneet huomiota muistelun luonteeseen ja korostaneet, että muisteluiden arvoa ei voi mitata vain sen perusteella, kuinka ”oikein” asiat niissä muistetaan, vaan ne ovat arvokkaita näyttäessään miten ihmiset muistelevat.¹⁹

Muistelusta puhuttaessa on tärkeää erottaa toisistaan muistaminen ja muistelemine ja ymmärtää, että muistelemine ei aina edellytä muistamista. Muistelemine onkin usein lähempänä kerrontaa kuin varsinaista muistamista. Muistelija voi esimerkiksi kertoa tapahtumista sen perusteella, mitä muut ovat niistä kertoneet. Tämän vuoksi muistelussa on mahdollista esit-

tää mielipiteitä myös sellaisista ”muistoista”, joita muistelijalla ei ole. Muistelemine pitää sisälleen myös myöhemmin tapahtuvan merkityksenannon eli muistelija antaa tapahtumille merkityksiä, joita niillä ei ole välttämättä alun perin ollut. Muistaminen on henkilökohtaista mutta muistelemine julkista, ja julkisuus voi osaltaan vaikuttaa siihen, mitä ja miten muistellaan. Muistelut kertovatkin aina enemmän kulloisestakin nykyisyydestä kuin siitä menneisyydestä, josta ne näennäisesti kertovat.²⁰

Sukupolvitietoisuuden syntyminen edellyttää, että joku puhuu sukupolven nimissä. Erityisesti sosiologit ovat pitäneet ”60-luvun sukupolvea” malliesimerkkinä sukupolven diskursiivisesta ulottuvuudesta, jolloin radikaalien on nähty toimineen sukupolvensa äänitorvena.²¹ Jotta voitaisiin pohtia lähemmin, millaista 1960-lukua koskeva suomalainen sukupolvipuhe on, tarkastelen sitä tässä lyhyesti aikakautta koskevien julkisten muisteluiden ja sen yhteiskunnallista merkitystä tarkastelevien tutkimusten avulla. Tutkimuksista nostan esille vuonna 2008 julkais-

18. Semi Purhonen (2008a) ’Sukupolvikokemukset ja sukupolvitietoisuus suurten ikäluokkien elämäntarinoissa’, teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J. P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*, Helsinki: Gaudeamus, 157, 176.

19. Taina Ukkonen (2000) *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina, Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimituksia* 797, Helsinki: SKS, 13–14. Ks. myös Jorma Kalela (2006) ’Muistitiedon näkökulma historiaan’, teoksessa Outi Fingerroos & Riina Haanpää & Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä, Tietolipas* 214, Helsinki: SKS, 74–76, 83–84.

20. Miettunen (2009) 18–19.

21. Semi Purhonen (2008b) Johdanto: suuret ikäluokat sukupolvena’, teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J. P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*, Helsinki: Gaudeamus, 20–25; Semi Purhonen (2008c) ’Suurten ikäluokkien sisäiset jaot yhteiskunnallisena sukupolvena’, teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J. P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*, Helsinki: Gaudeamus, 224.

tun teoksen *Kenen sukupolveen kuulut?*, joka sekä kokoaa yhteen viime vuosina sosiologian alalla tehtyjen, suuria ikäluokkia sukupolvena tarkastelevien tutkimusten päätuloksia että esittää uusia tutkimustuloksia sekä tarkastelemaan- sa sukupolveen että ylipäättään yhteiskunnalliseen sukupolveen liittyen. Teosta voidaankin pitää yhteenvedona suomalaisen sosiologian tämänhetkisistä ”60-luvun sukupolvea” koskevista näkemyksistä.²² Muistelijoista otan kohteeksi kaksi ryhmää, radikaalit ja popparit, joiden julkista muistelua olen itse tutkinut laajemmin.²³ Radikaalien ryhmään kuuluu 1960-luvun radikaaliksi nimettyyn liikehdintään osallistuneita henkilöitä, joiden muistelun keskeinen piirre on radikalismien muistelu. He ovat muistelleet vuosikymmentä julkisuudessa satunnaisesti heti 1970-luvun alusta lähtien ja runsaammin 1980-luvun puolivälistä eteenpäin. Muistelu jatkuu vilkkaana 1990-luvun puoliväliin saakka, minkä jälkeen se on hieman vähentynyt. Poppareiksi nimeämäni ryhmään kuuluu paitsi 60-luvun popmuusikoita myös heidän lähipiirissään toimineita, joiden muistelua yhdistää popkulttuurin muistelu. Popparit ovat muistelleet vuosikymmentä runsaasti 1990-luvun puolivälistä lähtien, ja etenkin viime vuosina he ovat usein esiintyneet mediassa aikakauden asiantuntijoina.²⁴

Sukupolvitematiikan näkökulmasta popparit ovat erittäin kiinnostava ryhmä, sillä he kyseenalaistavat monia tutkijoiden ”60-luvun sukupolvesta” esittämiä tulkintoja. Vaikka muistelu on monestakin syystä epävarma lähde menneisyyttä tutkittaessa, popparien sukupolvea koskevat näkemykset on syytä ottaa huomioon, etenkin jos lähtökohtana on sukupolven diskursiivisen ulottuvuuden keskeisyys. Mikäli sukupolvi on merkittävässä määrin puhumalla ja muistelemalla tuotettua todellisuutta, on paikallaan huomioida ryhmä, joka kertoo edustavansa ”60-luvun sukupolvea”. Popparien muistelut sisältävät myös muita piirteitä, jotka ovat ristiriitaisia tutkijoiden esittämien näkemysten kanssa. Näihin

ristiriitoihin on syytä paneutua, jotta sukupolven selitysvoimaisuutta tai -voimattomuutta voitaisiin tarkastella.

”60-luvun sukupolven” rajaaminen ja sukupolvikokemus

Kun muisteluja ja tutkimuksia verrataan toisiinsa, huomataan, että ne näkevät tarkastelemansa ”60-luvun sukupolven” hyvin eri tavoin. Keskeinen ristiriita muistelun ja nykytutkimusten välille syntyy siitä, että tutkimuksissa ”60-luvun sukupolvi” yhdistetään usein lähtökohtaisesti suuriin ikäluokkiin. Esimerkiksi teoksessa *Kenen sukupolveen kuulut?* tarkastellaan vuosina 1945–

22. Kuten kansainvälisissä, myös suomalaisissa 60-lukua tarkastelevissa tutkimuksissa sukupolven käsite on ollut usein merkittävä analyysin väline. Ensimmäinen Mannheimin sukupolviteoriaa hyödyntänyt 60-lukua koskeva historiantutkimus oli Marja Tuomisen vuonna 1991 julkaistu teos *Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia*. Sosiologi Matti Virtasen tutkimus *Fennomanian perilliset* vuodelta 2001 puolestaan analysoi Suomen poliittista historiaa sukupolvinäkökulmasta. ”60-luvun sukupolvea” koskevaan tutkimukseen liittyvä erityinen piirre on, että sukupolvea tutkineet ovat usein olleet niitä, jotka myös itse ovat katsoneet kuuluvansa siihen. Yleisemminkin 1960-luvun muistelun ja tutkimuksen välillä on olemassa harmaa alue, jolla liikkuva tutkija-muistelija sijoittuu sekä tutkimuksen että muistelun puolelle, ks. esim. Peter von Bagh & Ilpo Hakasalo (1986) *Iskelmän kultainen kirja*, Keuruu: Otava. Suomalaisista sukupolvitutkijoista erityisesti J. P. Roos on toiminut muistelijan ja tutkijan kaksoisroolissa siten, että hän on ”60-luvun sukupolvea” koskevassa tutkimuksessaan tukeutunut omiin muistoihinsa ja käyttänyt itseään tutkimansa sukupolven esimerkitapauksena. Ratkaisuaan Roos perustelee seuraavasti: ”Toisen ryhmän, 60-lukulaisten, edustajaksi olen valinnut paljon vähemmän tunnetun nimen, nimittäin itseni, vaikkon ehkä olekaan kaikkein edustavin esimerkki. Silti tässä on se etu, etten joudu pohtimaan tutkimuseettistä ongelmaa, mitä oikein voi ja saa kertoa.” J. P. Roos & Elina Haavio-Mannila (2008) ’Missä he ovat nyt? 60- ja 70-lukulaiset aktivistit 2000-luvulla’, teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J. P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*, Helsinki: Gaudeamus, 235–239, 256–261.

23. Miettunen (2009).

24. Miettunen (2009) 14–15.

1950 syntyneitä suuria ikäluokkia sukupolvena. Tutkimus perustuu kahteen pääaineistoon, narratiivisiin elämänkulkuhaastatteluihin (39 kpl) ja ”Suomalaisten elämänkulku” -kyselyaineistoon, ja tavoitteena on ollut selvittää, ”millainen ja kuinka yhtenäinen yhteiskunnallinen sukupolvi suuret ikäluokat ovat ja mitä siitä seuraa”. Yhtenä keskeisenä tutkimustuloksena on, että suurten ikäluokkien jäsenet jakautuvat neljään perustyyppiin: (1) tavallisiin jäseniin, (2) epäpoliittiseen eliittiin, (3) 60-lukulaisiin ja (4) anti-60-lukulaisiin. Näistä kaksi ensimmäistä tasoa edustavat niin sanottua massamittaista sukupolvea (sukupolviasema) ja kaksi jälkimmäistä mannheimilaista tasoa (sukupolvi aktuaalisuutena ja sukupolviyksikkö). Näistä ainoastaan ”60-lukulaisiksi” nimetty tyyppi edustaa sukupolviyksikköä, joka koostuu niin sanotuista radikaaleista.²⁵

Jos esitettyä verrataan radikaalien ja popparien muisteluihin, ensimmäinen ristiriita syntyy juuri tutkimuksen rajaamisesta vuosina 1945–1950 syntyneisiin. Muistelijoista myös ennen vuotta 1945 syntyneet kertovat kuuluvansa 60-lukuun yhdistämäänsä sukupolveen.²⁶ Tutkijat kyllä tunnustavat ongelman, mutta Semi Purhonen ei käsittele sitä tarkemmin. J. P. Roos puolestaan näkee tämän todellisenä ongelmana ja toteaa nähdäkseni aivan oikein: ”Se, että liikkeen osallistui myös vanhempia toimijoita osoittaa, että mannheimilainen sukupolvikäsite ei loppujen lopuksi ole kovinkaan realistinen, vaikka se nauttiikin lähes jakamatonta suosiota.”²⁷ Havainto ei kuitenkaan kyseenalaista tutkimuksen lähtökohtana olevaa syntymävuosiin perustuvaa jakoa. Huomionarvoista on myös, että osa ennen vuotta 1945 syntyneistä muistelijoista kertoo kuuluvansa suuriin ikäluokkiin eli toisin kuin tutkimuksissa yleisesti oletetaan, samastuminen suuriin ikäluokkiin ei näytä edellyttävän syntymistä niinä vuosina, joina demografiset suuret ikäluokat syntyivät.²⁸ Pitäytyminen demografian määräämiin ikäluokkiin näyttääkin rajoittavan analyysiä paitsi sukupolven myös suurten ikäluokkien kohdalla.

Toinen ongelma, jonka tutkimuksen ja muistelun vertaaminen nostaa esiin, on käsite ”60-lukulainen”. Esimerkiksi edellä mainitussa tutkimuksessa ”60-luvun sukupolven” katsotaan koostuvan ”60-lukulaisista” eli niitä pidetään toistensa synonyymeina. Myös muistelijat puhuvat ”60-lukulaisista” itseensä ja toisiinsa viitattaessaan.²⁹ Muistelijoille ”60-lukulainen” ei kuitenkaan välttämättä ole synonyymi ”60-luvun sukupolveen” kuuluvalle. Ennen kuin nämä kaksi käsitettä esitetään toistensa synonyymeiksi, olisikin selvítettävä, mitä muistelijat tarkoittavat niitä käyttäessään ja mikä on ollut niiden sisältö 1960-luvulla ja sen jälkeen. On myös huomattava, että muistelijoilla ”60-lukulainen” näyttäisi olevan yleisemmin käytetty käsite kuin sukupolvi. Se on samalla myös kamppailukäsite, sillä muistelijat kiistelevät siitä, kuka on ”aito” ja ”oikea” ”60-lukulainen”.³⁰ Määrittämällä itsensä ”60-lukulaiseksi” muistelija tai muistelijoiden joukko pyrkii määrittämään itsensä ryhmäksi, jolla on itseisarvoinen oikeus muistella 60-lukua, rakentaa sen historiakuva.

Kolmas merkittävä ristiriita muistelun ja tutkimuksen välillä on se, miten 1960-luku pitäisi rajata. Erityisen suuri ero on sen välillä, luetaan-ko taistolaisuus 60-lukuun kuuluvaksi ilmiöksi vai ei. Valtaosa vuosikymmentä julkisuudessa

25. Purhonen (2008b) 13, 24–25. Tutkimuksessa haastatellut eivät kuulu 60-lukua julkisuudessa muistelleisiin.

26. Ks. esim. Jyrki Hämäläinen (2003) *Seikkailija tämän maailman. Kovilta kaduilta tähtien suosikiksi*, Keuruu: Otava, 24; Paavo Lipponen (1993) ’1990-luvun alku on revanssia 1960-luvun arvoja vastaan’, *Helsingin Sanomat* 12.12.1993. Ks. myös Miettunen (2009) 45–48, 261–266.

27. Purhonen (2008c) 207–208; Roos (2008) 239.

28. Ks. esim. Jyrki Hämäläinen (1996) *Hopeinen kuu. Kirja ihmisten haaveista ja unelmista, jotka toteutuivat – tai sitten eivät*, Keuruu: Otava, 169, 347–348. Ks. myös Miettunen (2009) 265.

29. Ks. esim. Kirill Babitzinin haastattelu teoksessa Hämäläinen (1996) 293–298; Erkki Tuomioja (1993) *Kukkaisvallasta kekkosvaltaan*, Jyväskylä: Tammi, 26–27. Ks. myös Miettunen (2009) 29–33, 252–257.

30. Miettunen (2009) 253–257.

muistelleista radikaaleista erottaa 60-luvun radikalismien selvästi 70-lukuun liittämästään taistolaisuudesta. Ne popparit, jotka eivät osallistuneet radikaaliliikkeeseen ja joista useimmat suhtautuvat siihen jyrkän kielteisesti, eivät puolestaan yleensä tee eroa radikaalien ja taistolaisten välillä.³¹ On kuitenkin selvää, että julkisissa muisteluissa radikalismi ja taistolaisuus erotetaan useammin toisistaan kuin esimerkiksi *Kenen sukupolveen kuulut?* -tutkimuksessa, johon haastatellut ”60-lukulaisten” tyyppiin luokitellut henkilöt näkevät taistolaisuuden radikalismien jatkeena.³² Sosiologeista erityisesti muistelijan ja tutkijan kaksoisroolissa toiminut Roos on myös korostanut taistolaisuuden yhteyttä radikalismiin.³³ Erityisesti ei-taistolaistuneiden radikaalien julkiset muistelut kuitenkin osoittavat, että asia on tutkimuksissa esitettyä monimutkaisempi. Muutenkin on sangen selvää, että radikalismien ja taistolaisuuden yhdistäminen on menneisyyden yksinkertaistamista; kyse on kahdesta hyvin erilaisesta ilmiöstä, joita ei ole syytä sekoittaa toisiinsa.

Mannheimin teoriassa keskeistä on käsitys yhteiskunnallisesta sukupolvesta yhteisten kokemusten synnyttämänä joukkona: sukupolvi-asema on pelkkä potentiaali, josta vasta yhteisen kokemusmaailma voi tehdä varsinaisen sukupolven. Käsitys yhteisestä kokemuksesta on myös Mannheimin teorian keskeisiä ongelmia sillä kokemusten määrittäminen yhteisiksi on hyvin vaikeaa. Koska kokemus on aina yksilön tulkinta siitä, mitä on tapahtunut, mahdollisuus aidosti yhteisten kokemusten olemassaoloon – samalla tavalla koettuihin tapahtumiin – on hyvin kyseenalainen.³⁴ Suomalaisia ”60-luvun sukupolvea” analysoivat tutkimukset painivat myös tämän ongelman kanssa. Semi Purhonen pääättelee, että ”60-luvun sukupolvella” on olemassa jokin yhteinen kokemus tai joukko yhteisiä kokemuksia mutta sukupolven mannheimilaisella tasolla eli varsinaisilla ”60-lukulaisilla” alkuperäinen kokemus on peittyneet liikkeessä toimimisen alle. Heille sukupolviyksiköstä on siis

tullut myös sukupolvikokemus. Purhonen itsekin myöntää tulkintansa vaikeudet eli sen, että mannheimilaisittain ajateltuna sukupolvikokemus ei voi olla sama asia kuin sukupolvi-aikeeseen vaan niiden välillä pitäisi olla kausaalinen suhde siten, että sukupolvikokemus synnyttää sukupolvi-aikeen.³⁵

Muisteluissa on runsaasti erilaisia näkemyksiä siitä, mikä sai aikaan 60-luvun tai esimerkiksi siihen kuuluneet erilaiset liikkeet.³⁶ Tutkijat ovat paikantaneet suurten ikäluokkien yhteistä kokemusta lapsuuden niukkuuteen ja ahtauteen, joista jälkimmäinen liittyy suoraan ikäluokkien kokoon.³⁷ Kokemusta suurten ikäluokkien aiheuttamasta ahtaudesta pidetään ensisijaisesti vain tähän ryhmään kuuluville mahdollisena kokemuksena, mutta epäilemättä suuret ikäluokat synnyttivät paljouden, ahtauden ja tungoksen kokemuksia myös muihin ikäluokkiin kuuluneille. Esimerkiksi sopii hyvin poppari Ilkka Lipsasen suuriin ikäluokkiin liittämä huomio: ”Samalla kadulla saattoi olla sata meidän ikäistä.”³⁸ Lause osoittaa myös vuonna 1942 syntyneen Lipsasen lukevan itsensä ryhmään kuuluvaksi, vaikka tutkijoiden mukaan suuriin ikäluokkiin kuuluvat

31. Ks. esim. Johan von Bonsdorff (1986) *Kun Vanha valittiin*, Helsinki: Tammi, 280–281; Saska Snellman (toim.) (2000) *Danny*, Porvoo: Wsoy, 110–113. Ks. myös Miettunen (2009) 189–199.

32. Semi Purhonen & Tommi Hoikkala (2008) ’60-lukulaisten eliitin tyyppitarina’, teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J. P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*, Helsinki: Gaudeamus, 149–155.

33. J. P. Roos (2005) ’Laajat ja suppeat sukupolvet. Sukupolvi-aikeeseen suurten ikäluokkien ympärillä’, teoksessa Antti Karisto (toim.) *Suuret ikäluokat*, Jyväskylä: Vastapaino, 208–221; Roos & Haavio-Mannila (2008) 233–269.

34. Miettunen (2009) 33–37.

35. Purhonen (2008a) 160–168.

36. Miettunen (2009) 41–57.

37. Purhonen (2008a) 183–184; Purhonen (2008c) 220–224.

38. Ilkka Lipsasen haastattelu teoksessa Hämäläinen (1996) 155.

syntyivät aikaisintaan vuonna 1945.³⁹ Toisin kuin tutkimukset, muistelijat eivät juuri puhu lapsuuden ahtaudesta tai niukkuudesta, vaan ”60-luvun” syntyä selitetään muilla tekijöillä, kuten uudenlaisen nuorisokulttuurin synnyllä ja kansainvälisillä vaikutteilla.⁴⁰

Radikaalitko sukupolven äänitorvi

Sukupolvtietoisuuden syntyminen edellyttää, että joku pukee sanoiksi sukupolvikokemuksen, esiintyy sukupolven äänenä.⁴¹ Kuten todettua, ”60-lukulaisia” on pidetty malliesimerkinä sukupolvensa äänitorvena esiintyvistä ryhmästä. Esimerkiksi Semi Purhosen mukaan ”60-lukulaiset” ovat ”ikäluokastaan ainoita (ainakin laajemmassa mitassa), jotka ovat julistautuneet sukupolveksi, esittäneet itsensä sukupolven äänenä, esittäneet olevansa sukupolvi”.⁴²

Totta onkin, että radikaalit ovat usein pyrkineet edustamaan itseään laajempaa joukkoa kuten juuri ”sukupolvea”. Toisaalta osa heistä on nimenomaan korostanut radikaalien olleen ikäluokkansa pieni vähemmistö.⁴³ Radikaalien luoma kuva 1960-luvusta on kuitenkin pitkään dominoinut julkisuudessa vallalla olevaa käsitystä vuosikymmenestä, minkä vuoksi juuri radikaalien 60-lukuun liittämistä ilmiöistä ja hetkistä on tullut osa epookkia koskevaa historiakuva. Esimerkiksi sopii hyvin Helsingin Vanhan ylioppilastalon valtaus marraskuussa 1968 – tapahtuma, jota välittömästi sitä seuranneessa lehtiutisoinnissa ei pidetty kovinkaan merkittävänä mutta joka sittemmin on kohonnut erääksi koko suomalaisen 60-luvun symboliksi.⁴⁴ Tapahtunutta voidaan pitää seurauksena valtauksen kohdistuneesta muistelusta ja muistojuhlinnasta, mutta se, että tapaus on päätynyt myös tämän päivän koulukirjoihin, on osoitus myös muistelijoiden ja median vuorovaikutuksesta – siitä, että tapahtumaa on mediassa nostettu esille vuosikymmenen merkikohdetkenä, vaikka vielä aikalaislehdistö ei sitä sellaisena pitänyt.

Historiakuvien luomisessa on aina kyse identiteetin rakentamisesta. Muistelija luo identi-

teettiä paitsi itselleen myös niille, jotka katsovat kuuluvansa muistelijan kanssa samaan, joko todelliseen tai kuviteltuun ryhmään. Näin esimerkiksi radikaalien merkityksellistämät 60-luvun ilmiöt ja hetket ovat voineet tulla osaksi myös sellaisten henkilöiden identiteettiä, jotka vielä 60-luvulla eivät kokeneet yhteenkuuluvuutta radikaalien kanssa. Tästä näkökulmasta katsottuna radikaalit siis näyttäisivät toimivan sukupolvensa äänenä ja sukupolvtietoisuuden sekä identiteetin rakentajina. Kuitenkin voidaan perustellusti kysyä, onko sukupolvi kuitenkaan se käsite, johon radikaalit itsensä samastavat tai se ryhmä, jota he muisteluissaan edustavat? Osa radikaaleista kyllä pyrkii luomaan käsitystä, että radikaalit edustivat sukupolvea. Tämä on kuitenkin verrattain harvinaista eikä voida sanoa, että radikaalit käyttäisivät muisteluissaan sukupolven käsitettä mitenkään runsaasti. Vielä tyyppillisempää on, että sukupolven käsitettä käytetään epämääräisesti viittaamaan jonkinlaiseen ”omien joukkoon”.⁴⁵ Lisäksi on esitetty, että sukupolven äänitorvella ei ole tapana harjoittaa ulos-sulkemista oman ikäluokkansa sisällä.⁴⁶ Mikäli tämä näkemys hyväksytään, silloin radikaalit eivät ole sukupolven äänitorvi, sillä he ovat vetäneet hyvin jyrkkiäkin rajoja sekä radikaaliliikkeen että laajemmin ikäluokkansa sisälle.⁴⁷

Myös näkemys, että radikaalit olisivat ainoa ryhmä, joka on pyrkinyt esiintymään ”60-luvun sukupolven” äänenä, on virheellinen. Yhtä lailla myös aikakautta julkisuudessa muistelleet popparit kertovat edustavansa sekä ”60-luvun sukupolvea” että aitoa ja oikeaa ”60-lukulaisuutta”.

39. Purhonen (2008b) 18.

40. Miettunen (2009) 41–57.

41. Purhonen (2007) 81–82.

42. Purhonen (2008c) 224.

43. Ks. esim. von Bonsdorff (1986) 197; Tuomioja (1993)

22. Ks. myös Miettunen (2009) 48–51.

44. Miettunen (2009) 152–159.

45. Miettunen (2009) 261–262, 269–270.

46. Purhonen (2008a) 177.

47. Miettunen (2009) 257–261.

Vaikka poppareihin kuuluvat muistelijat kertovat kuuluvansa ”60-luvun sukupolveen”, heistä ei tutkimuksissa puhuta sukupolvensa äänenä, vaan niissä tämä rooli on varattu yksin radikaaleille. Popparit kyseenalaistavat myös muita tutkimusten ”60-luvun sukupolveen” – ja sukupolviin ylipäätään – liittämiä näkemyksiä.

Jos palataan Mannheimin sukupolviteoriaan, on katsottu, että sukupolviyksiköt ovat poliittisesti mobilisoituneita sukupolviliikkeitä.⁴⁸ Jos poppareita kuitenkin lähdetään sijoittamaan Mannheimin teoriaan, on vaikea ajatella heidän olevan jotain muuta kuin sukupolviyksikkö. Popparit ovat selkeästi ryhmä, joka eroaa muista 60-luvun ryhmistä, esimerkiksi juuri radikaaleista. He artikuloivat omaan nuoruuteensa liittämäänsä kokemuksia, joiden he kertovat olleen merkityksellisiä paitsi itselleen, myös ”nuorisolle”, ”suurille ikäluokille” tai ”sukupolvelle”. He myös pitävät itseään sukupolvena eli artikuloivat sukupolvi tietoisuutta, joka kiinnittyy heidän edustamaansa poppariuteen ja laajemmin popkulttuuriin. Semi Purhosen mukaan sukupolvi-kokemuksen artikuloiva taho on käytännössä jokin eliitti tai yhteiskunnallinen liike.⁴⁹ Poppareita ei kuitenkaan ole ollut tapana pitää sen enempää eliittinä kuin yhteiskunnallisena liikkeenkään. Näin he eivät sovi luotuu malliin, jossa sukupolviyksiköt nähdään pelkästään poliittisina liikkeinä.

Jos poppareita tarkastellaan *Kenen sukupolveen kuulut?* -teoksessa esitetyn neljän tyypin mallin valossa, havaitaan, että popparit eivät sovi luontevasti myöskään siihen. On selvää, että popparien ei voida ajatella edustavan mallin kahta massasukupolven tasolle sijoituvaa ryhmää, suurten ikäluokkien tavallisia jäseniä tai epäpoliittista eliittiä. Entäpä mannheimilaisen sukupolven taso? Mikäli tyyppi ”60-lukulaiset” määritellään ahtaasti kuten tutkimuksessa eli ainoastaan radikaalien katsotaan kuuluvan siihen, popparit eivät edusta tätä tyyppiä. He eivät kuitenkaan edusta myöskään anti-60-lukulaista tyyppiä, joka asettuu paitsi radikalismia myös

60-lukua vastaan ja jonka nostalgia kohdistuu sitä edeltäneeseen aikaan.⁵⁰ Popparit suhtautuvat radikalismiin pääasiassa penseästi, mutta 60-luku on heille kuitenkin tärkeä identiteetin lähde: he kertovat olevansa ”60-lukulaisia”. Mainitussa tutkimuksessa yksi tulos on lisäksi, että ”60-luvun sukupolveen” samastuminen on mahdollonta niille, jotka pitivät oman poliittisen kantansa takia vasemmistolaista liikehdintää kielteisenä asiana.⁵¹ Popparien muisteluiden valossa tämä näkemys ei pidä lainkaan paikkaansa. Osa poppareista kertoo kokeneensa vasemmistolaisen liikehdinnän poliittisista syistä vastenmielisenä, mutta se ei estä heitä samastumasta ”60-luvun sukupolveen”.⁵²

Sukupolven olemassaolo ja olemattomuus

Tapa puhua 1960-luvusta sukupolveen liittyviä käsitteitä käyttäen on koko lailla vakiintunut. Kuten edellä esitetystä selviää, ei ole lainkaan selvää, mikä ”60-luvun sukupolvi” on tai onko sitä oikeastaan edes olemassa. Mikäli kyseinen sukupolvi on olemassa, se on todennäköisesti rakentunut suurelta osin vasta 60-luvun jälkeen muisteluissa ja tutkimuksissa, joissa vuosikymmenestä puhutaan sukupolven käsitettä käyttäen. Sukupolvi tietoisuudella tarkoitetaan yhteenkuuluvuuden tunnetta, joka tekee jostain ikäryhmästä sukupolven. Kuitenkin se, minä

48. Purhonen (2008a) 158.

49. Semi Purhonen (2006) ’Sukupolvet paperilla. Kuinka käyttää Bourdieun sosiologiaa ”generationalismiin” haastamiseen’, teoksessa Semi Purhonen & J. P. Roos (toim.) *Bourdieu ja minä. Näkökulmia Pierre Bourdieun sosiologiaan*, Jyväskylä: Vastapaino, 215.

50. Semi Purhonen & J. P. Roos & Tommi Hoikkala (2008) ’Anti-60-lukulaisten tyyppitarina’, teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J. P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*, Helsinki: Gaudemus, 185–193; Purhonen (2008a) 174.

51. Purhonen (2008a) 172.

52. Ks. esim. Snellman (2000) 40, 110–113. Ks. myös Miettunen (2009) 196–199, 264.

vuosina syntyneitä esimerkiksi juuri ”60-luvun sukupolveen” kuuluu, on kaikkea muuta kuin selvää.

Semi Purhonen on korostanut, että on virhe yleistää ”60-lukulaisten” piirteet koskemaan suuria ikäluokkia ja ylipäättään sukupolvitutkijoiden yleinen virhe yleistää eliitistä ulospäin.⁵³ Mielestäni ei myöskään ole perusteltua rajata tarkastelua pelkästään suuriin ikäluokkiin, sillä muisteluiden perusteella myös muut kuin niihin kuuluvat samastavat itsensä ”60-luvun sukupolveen”, jopa esiintyvät sen äänenä. On perusteltua pitää ”60-luvun sukupolvea” diskursiivisesti rakentuneena, mutta on myös perusteltua kysyä, onko se mitään muuta kuin puheella rakennettua todellisuutta. Onko mahdollista, että sen pohjalla ei ole ikäryhmää, sukupolvikokemusta tai mitään muutakaan sukupolvi-teorioiden sukupolvea edellyttämää piirrettä? Purhosen mukaan yhteiskunnallista sukupolvea ei voida palauttaa pelkästään kielelliseksi ilmiöksi vaan sukupolvet ovat aina muutakin: ”[A]inakin demografiaa: ei voida ajatella, että kannatusta saavat artikulaatiot voisivat olla täysin sattumanvaraisia ikäluokkaan nähden.”⁵⁴ On totta, että esimerkiksi juuri 60-lukua julkisuudessa muistelleet ovat onnistuneesti esittäneet itsensä sukupolvena ja tässä esittämisessä he ovat epäilemättä saaneet huomattavaa vetoapua sukupolvitutkimuksista, joissa ”60-luvun sukupolvea” on esitelty yhteiskunnallisen sukupolven malliesimerkkinä. Molemmat ovat edelleen vaikuttaneet mediaan, joka itsekin on ylläpitänyt käsitystä ”60-luvun sukupolvesta”.

Sukupolvitutkimukset ovat yleensä rajoittuneet sukupolvi-tietoisuuden tutkimiseen tietyn etukäteen rajatun ikäluokan piirissä. 1960-luvun kohdalla olisi kiinnostavaa ulottaa tarkastelu myös sen jälkeen syntyneisiin. Ei nimittäin ole mahdoton ajatus, että on olemassa myös 60-luvun jälkeen syntyneitä, joille se, mitä he ymmärtävät ”60-lukulaisuudella”, on osa identiteettiä.

Todennäköisesti tänä päivänä mahdollinen samastuminen tapahtuu enemmän popparien muistelemaan 60-lukuun, heidän representatioonsa siitä. Olisi kiinnostava tietää, miten voimakas identiteetin rakentaja ”60-lukulaisuus” on esimerkiksi vuosikymmenen musiikkia harrastavien 60-luvun jälkeen syntyneiden keskuudessa. Entä jos onkin niin, että jokin sukupolvi on mahdollista ottaa oman identiteetin osaksi koko lailla riippumatta siitä, milloin on syntynyt? Ehkä sukupolvi onkin oikeastaan brändi, ja ”60-luvun sukupolvi” sellainen brändi, johon on onnistuttu liittämään niin runsaasti positiivisia mielikuvia, että myös muut kuin 60-luvulla eläneet haluavat kuulua siihen. Toisaalta ”60-luvun sukupolvesta” on tullut identiteetin rakennuspuu myös niille, jotka määrittävät itsensä toisenlaiseksi kuin siihen kuuluvat: ”60-luvun sukupolvi” toimii tällöin oman identiteetin negaationa. Esimerkiksi 1980-luvun niin sanotulle uudelle aallolle oli tärkeää erottaa ”80-lukulaisuus” ”60-lukulaisuudesta”.⁵⁵

Ollaanpa ”60-luvun sukupolvesta” mitä mieltä tahansa, varmaa on, että siitä puhuminen on tehnyt sukupolvesta osan historiatietoisuutta. Erityisesti viime vuosikymmeninä uusia sukupolvia on nimetty kilvan, mutta yleensä ne ovat kadonneet keskustelusta hyvin nopeasti. Sukupolvesta näyttää 60-luvun jälkeen tulleen eräänlainen toivetila ja sukupolven olemassaolematomuudesta huolenaihe. Toisaalta aivan viime aikoina on ollut havaittavissa niin sanottuja ”laman lapsia” koskevassa puheessa myös uudenalaista ajattelutapaa, jossa ihmisiä jo lähes syyllistetään johonkin sukupolveen syntyemisestä.

53. Purhonen (2006) 184–185; Purhonen (2008b) 21; Purhonen (2008c) 222.

54. Purhonen (2006) 221.

55. Ks. esim. M. A. Numminen & Esa Saarinen (1981) *Teräsinfonia*, Espoo: Weilin + Göös.